

Doryń, Wirginia

Europejska integracja walutowa do ESW : (cz. 1)

Zeszyty Naukowe Ostrołęckiego Towarzystwa Naukowego 19, 77-91

2005

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Virginia Doryń¹⁾

EUROPEJSKA INTEGRACJA WALUTOWA DO ESW (CZ. 1.)

Korzeni obecnie ustanowionej unii gospodarczej i walutowej należy szukać przede wszystkim dynamicznie rozwijającym się po drugiej wojnie światowej ruchu federalistycznym w krajach zachodnioeuropejskich (między innymi w ramach European Union of Federalists oraz European Federalist Movement).¹

Silne poparcie jakie w pierwszych latach powojennych uzyskała idea federalistyczna, wynikało ze specyficznej sytuacji gospodarczej i politycznej, w jakiej w tym okresie znalazły się te kraje.²

Mimo dużej popularności idei, w praktyce okazało się, że kraje nie były skłonne w takim stopniu zrezygnować z suwerennych uprawnień narodowych. Niepowodzenie w urzeczywistnieniu koncepcji federalistycznej spowodowało modyfikację podejścia do integracji zachodnioeuropejskiej i przesunięcia akcentu ze sfery politycznej na gospodarczą. *„Było to wyrazem zastosowania pragmatycznego podejścia do tej kwestii, polegającego na przyjęciu założenia, że skoro nie da się Europy zjednoczyć metodą »wielkiego skoku«, trzeba spróbować ten cel osiągnąć metodą »małych kroków«”.*³

W ten sposób została zapoczątkowana integracja w ramach Wspólnot Europejskich. Zwolennicy integracji gospodarczej oczekiwali, że utworzenie tych wspólnot z czasem wymusi także proces zjednoczenia politycznego. Zgodnie ze zjawiskiem określanym jako „spill over” zapoczątkowanie integracji w kilku dziedzinach gospodarki będzie rozszerzać się na inne

¹⁾ Asystent w Zakładzie Funkcjonowania Gospodarki w Instytucie Ekonomii Wydziału Ekonomiczno-Socjologicznego UŁ.

dziedziny ze względu na ich wzajemne powiązanie. To będzie wymuszać działania w sferze politycznej — tworzenie wspólnych instytucji wspomagających proces integracyjny. Istotnie, z początkowej dziedziny współpracy tzn. handlu, proces integracyjny rozszerzył się praktycznie na wszystkie dziedziny życia gospodarczego.

*„Próbując podsumować przebieg dotychczasowego procesu integracyjnego, (...) nie można stwierdzić, że był to proces w pełni automatyczny, czyli wymuszony wyłącznie zacieśnianiem się więzi między krajami członkowskimi”.*⁴

*„UGW w samej naturze jest przedsięwzięciem politycznym. Gdyby nie ogromna wola polityczna, jaka wspiera to zamierzenie, jego realizacja byłaby raczej niemożliwa.”*⁵

Traktaty Rzymskie nie odniosły się w sposób bezpośredni do zagadnień unii walutowej. Zrezygnowano z nakładania na kraje członkowskie daleko idących ograniczeń suwerenności w sferze monetarnej, po to, by nie zmniejszać ich poparcia dla przedsięwzięć integracyjnych w innych dziedzinach na początkowym etapie współpracy.⁶ Zostały jednak w nich w sposób ramowy sformułowane zagadnienia walutowe jako część składowa polityki gospodarczej państw Wspólnoty.

- Przepisy zawarte w art. 104—109 traktatu zalecały⁷:
- utrzymywanie przez kraje członkowskie równowagi bilansu płatniczego i wzmocnienie zaufania do własnej waluty;
 - ograniczoną liberalizację obrotów kapitałowych w zakresie niezbędnym dla funkcjonowania wspólnego rynku;
 - procedurę konsultacyjną między krajami członkowskimi w dziedzinie kursów walutowych.

Tak więc traktat pozostawił politykę gospodarczą w dużej części w kompetencji narodowych państw. Jednocześnie rządy zostały zobowiązane do traktowania polityki koniunkturalnej i polityki w dziedzinie kursów walutowych jako „sprawy o wspólnym interesie” (art. 103 i 107) oraz do koordynowania ich polityki gospodarczej, czyli orientowania się na wspólne cele.

Aby wesprzeć koordynację w dziedzinie polityki monetarnej, utworzono w 1958 roku Komitet Walutowy, nadając mu status ciała o charakterze doradczym.⁸ Komitet ten składał się z przedstawicieli rządów, banków narodowych i Komisji Europejskiej. Jego podstawowym zadaniem było analizowanie rozwoju sytuacji pieniężnej, finansowej i płatniczej krajów członkowskich, a także współpraca z Międzynarodowym Funduszem Walutowym.

W 1960 roku utworzono Komitet ds. Krótkoterminowych Trendów Ekonomicznych. W 1964 roku powstał z kolei Komitet Polityki Budżetowej oraz Komitet ds. Średnioterminowej Polityki Gospodarczej; w skład wszystkich tych komitetów weszli przedstawiciele krajów członkowskich oraz Komisji. Te trzy komitety zostały w 1974 roku połączone w Komitet ds. Polityki Gospodarczej, co miało na celu wzmocnienie koordynacji różnych aspektów polityki ekonomicznej. W 1964 roku utworzony został Komitet Gubernatorów Banków Centralnych.

Nie bez znaczenia dla przebiegu europejskiej integracji walutowej pozostaje fakt, że przez długi okres po utworzeniu Wspólnoty międzynarodowy system walutowy, którego zasady zostały określone w 1944 roku w Bretton Woods, funkcjonował praktycznie bez zakłóceń. Był to system kursów stałych, okresowo dostosowywanych, mogących zmieniać się w granicach ± 1 proc. Z tej przyczyny nie zaistniała we Wspólnocie wyraźna potrzeba podejmowania działań integracyjnych w sferze walutowej.⁹ Kraje członkowskie ograniczyły się wyłącznie do zawężenia pasma dopuszczalnych wahań między swymi walutami do $\pm 0,75$ proc.¹⁰

Niewątpliwy wpływ na konsolidację państw członkowskich w sprawie przechodzenia na wyższy etap integracji miały wymagania funkcjonowania wspólnej polityki rolnej w ramach EWG. Podstawą utrzymania jednolitego poziomu cen w ramach wspólnego rynku rolnego były ustabilizowane kursy wymienne walut krajów Wspólnoty. Jednolite ceny na produkty rolne wyrażane były w jednostce rachunkowej, w relacji 1 jednostka = 0,888867088 gram czystego złota. Po rozbiciu podstaw systemu walutowego z Bretton Woods wartość jednostki wyrażana była w dolarach, w relacji 1 jednostka = dolar USA

Utrzymywanie stałego kursu walut krajów członkowskich w stosunku do dolara było więc warunkiem podtrzymywania jednolitych cen na produkty rolne w ramach wspólnego rynku rolnego.

Potrzeba podjęcia wspólnych działań w zakresie integracji walutowej zarysowała się w 1968 roku w związku z kryzysem międzynarodowego systemu walutowego, który doprowadził do rewaluacji marki RFN i dewaluacji franka francuskiego. Aby nie dopuścić do załamania się jednolitych cen rolnych (dewaluacja powodowała bowiem wzrost cen wyrażanych w walucie danego kraju, a rewaluacja — spadek) postanowiono stosunki parytetowe w ramach rynku agrarnego sztucznie utrzymać za pomocą systemu subsydiów uruchamianych przez korekty parytetowe.

Kryzys ten stał się o tyle zagrożeniem dla procesu integracyjnego, że groził nawet jego regresem, w związku z obawami, że zjawiska kryzysowe w sferze walutowej mogą stać się bodźcem do powstania nowych lub też utrzymywania istniejących ograniczeń we wzajemnym handlu.

1. Plan R. Barre'a

Geneza formalnych zabiegów o unię monetarną sięga lutego 1969 roku, kiedy to przedstawione zostały pierwsze propozycje Komisji EWG, znane pod nazwą „planu Barre'a”.

Plan ten zakładał:¹¹

- utworzenie systemu krótkoterminowej pomocy walutowej;
- koordynację założeń narodowych polityk ekonomicznych na lata 1971—1975,
- wprowadzenie obowiązku konsultowania się przed powzięciem ważniejszych decyzji, mogących mieć reperkusje dla innych partnerów,
- stworzenie systemu średnioterminowej pomocy walutowej w ramach Wspólnoty.

Najważniejszą decyzją było utworzenie mechanizmu doraźnej, krótkoterminowej pomocy kredytowej dla krajów członkowskich dla krajów członkowskich w przypadku powstania nagłych trudności płatniczych, zagrożających stabilności określonej waluty.¹² W tym celu został utworzony międzynarodowy pool kredytowy w wysokości 2 mld dolarów, którego połowę zmobilizowano natychmiast w postaci wkładów krajów członkowskich, druga zaś miała być mobilizowana w zależności od potrzeby na rzecz kraju, który popadł w poważne trudności płatnicze.

W ramach pierwszej połowy kraje EWG mogły do wysokości swych wkładów korzystać z kredytów automatycznie. Wiele jednak punktów pierwszego planu Barre'a nie zostało zrealizowanych. Nie osiągnięto konsensusu np. w kwestii międzynarodowej kontroli polityki gospodarczej kraju korzystającego ze średnioterminowej pomocy finansowej.¹³

W grudniu 1969 roku odbyło się w Hadze spotkanie szefów państw i rządów krajów członkowskich Wspólnoty, na którym ówczesny kanclerz RFN, W. Brandt, zgłosił propozycje powołania unii gospodarczo-walutowej. Propozycja W. Brandta kładła nacisk na potrzebę harmonizacji po-

lityki gospodarczej i powołanie funduszu europejskiego, za pośrednictwem którego można by transferować część rezerw walutowych krajów członkowskich.¹⁴ Jednak krok ten był postrzegany raczej jako próba dokonania skoordynowanej rewaluacji kursów walut EWG wobec dolara amerykańskiego niż próba uruchomienia działań prowadzących do wspólnej waluty.¹⁵ Niemniej jednak doszło do określenia kierunków dalszego rozwoju EWG, stały się nimi:

- „pogłębianie” procesu integracji we Wspólnocie, czyli stopniowe przechodzenie od unii celnej do unii gospodarczej;
- z jednoczesnym „rozszerzaniem” — przez powiększanie składu członkowskiego Wspólnoty.

2. Drugi plan R. Barre’a

W marcu 1970 roku przygotowany został tzw. drugi plan R. Barre’a, który dotyczył stopniowej realizacji unii gospodarczo-walutowej. W planie tym rozwinięto postulaty pierwszego planu, w szczególności postulat stabilnych kursów walutowych i form pomocy finansowej w przypadku zbyt dużych zbyt dużych wahań kursowych.

Według tego planu, w ramach EWG powinno dążyć się do osiągnięcia następujących celów:

1. swobodnego przepływu czynników produkcji wewnątrz EWG
2. na zewnątrz Wspólnota powinna stawać się zorganizowanym obszarem gospodarczym i walutowym.

Obydwa cele powinny być osiągnięte w drodze działania wolnych sił rynkowych wspomaganymi przez świadomie prowadzoną politykę.

Drugi plan Barre’a określał również etapy urzeczywistniania unii gospodarczej: etap wstępny, obejmujący lata 1970—1971, etap przygotowania unii (1972—1975) oraz etap realizacji (1976—1978).

Pierwszy etap zakładał realizację przedsięwzięć zawartych w pierwszym planie Barre’a, czyli utworzenie mechanizmu średnioterminowej pomocy finansowej, uzgadniania polityki kredytowej krajów członkowskich w Komitecie Gubernatorów Banków Centralnych oraz zajmowanie przez kraje członkowskie wspólnego stanowiska na forum międzynarodowych organizacji walutowych.

Etap drugi miał prowadzić do zapewnienia zbieżności rozwoju gospodarczego krajów członkowskich i rozpocząć tworzenie jednolitego obszaru walutowego.

Dla trzeciego etapu został jedynie nakreślony szkic następujących sześciu przedsięwzięć:

1. przeniesienia niezbędnych uprawnień na instytucje Wspólnoty celem zapewnienia dobrego funkcjonowania unii gospodarczej i walutowej
2. powołanie rady prezydentów banków centralnych celem utworzenia wspólnego systemu banków centralnych.
3. utworzenie Europejskiego Funduszu Rezerw, któremu będą stopniowo przekazywane rezerwy walutowe krajów członkowskich, który miał podlegać radzie prezydentów banków centralnych.
4. dwuetapowe zlikwidowanie marż wahań kursów walut państw członkowskich ustalenie parytetów walut jako stałych raz na zawsze.
5. wprowadzanie swobodnego obrotu kapitałowego w ramach Wspólnoty.
6. zniesienie granic podatkowych.

Znaczenie propozycji R. Barre'a i W. Brandta zamyka się niemal wyłącznie w sferze koncepcyjnej.¹⁶ W rzeczywistości nie przypisuje się im większej roli, za wyjątkiem uświadomienia celowości ściślejszej współpracy integracyjnej, zwłaszcza w obliczu konieczności tworzenia strefy stabilnych walut, w związku z m.in. odejściem od systemu z Bretton Woods i słabością dolara amerykańskiego.

3. Plan P. Wernera

Zdecydowanie ważniejszą rolę w procesie europejskiej integracji walutowej odegrał plan grupy ekspertów pod przewodnictwem luksemburskiego premiera P. Wernera, któremu Rada w marcu 1970 roku zleciła przygotowanie raportu w sprawie stopniowego urzeczywistniania unii gospodarczo-walutowej. Grupa ta, znana pod nazwą Komitetu Wernera, w oparciu o przedłożone władzom Wspólnoty trzy projekty rządowe (Belgii, Luksemburga i RFN)¹⁷ oraz projekt opracowany przez Komisję Europejską, przygotowała raport, który stał się przedmiotem dyskusji ministrów spraw zagranicznych „Szóstki” na sesji w Luksemburgu w czerwcu 1970 roku.

W trakcie prac Komitetu Wernera wynikł spór między „monetarystami” i „ekonomistami”:¹⁸

„Ekonomiści” zakładali utworzenie unii walutowej w końcowej fazie unii gospodarczej. Planowali wprowadzenie stałych i nieodwołalnych kursów walutowych, w sytuacji, gdy już nastąpi efektywne zbliżenie poziomu gospodarczego w krajach członkowskich.

„Monetaryści” zakładali, że utworzenie unii walutowej powinno działać jako siła napędowa integracji gospodarczej. Stopniowa redukcja marż wahań kursów walutowych powinna skłonić kraje EWG do koordynacji polityk gospodarczych. W przeciwnym wypadku mogłoby wystąpić silne napięcie w układzie kursów walutowych.

Kontrowersje między „monetarystami” i „ekonomistami” odzwierciedlały ówczesną sytuację gospodarczą Wspólnoty. Poglądy „monetarystów” odpowiadały Francji¹⁹ z uwagi na słabą pozycję franka, gdyż zakładały efektywną koordynację polityk walutowych i stabilizację poprzez wprowadzenie systemu sztywnych kursów dla funkcjonowania wspólnego rynku rolnego oraz utworzenie w ramach EWG systemu pomocy walutowej opierającego się na wykorzystaniu rezerw dewizowych silniejszych pod tym względem państw. Politykami francuskimi kierowało przekonanie, że realizacja unii walutowej mogła by przeciwdziałać kryzysom walutowym, jak również łagodzić ich przebieg. RFN natomiast dążyła, aby poprzez harmonizację polityki przeciwdziałać właśnie występującemu i mogącemu się nadal utrzymywać naciskowi a jej rezerwy walutowe. Bardzo dobra sytuacja walutowa RFN, stałe i duże podwyżki bilansu płatniczego, silna marka zrodziły obawy władz tego państwa, że integracja walutowa Wspólnoty odbędzie się ich kosztem. Ponadto harmonizacja polityki gospodarczej na wielu płaszczyznach stwarzała też szersze podstawy umocnienia instytucjonalnej struktury EWG, co było zgodne z koncepcją integracyjną RFN.

Na bazie koncepcji „monetarystów” powstał plan Barre’a, natomiast plan Schillera (ówczesnego ministra finansów RFN) opierał się na koncepcji „ekonomistów”. Obydwa plany nie weszły jednak w fazę realizacji. Rozwinięciem tych koncepcji były dwa projekty realizacji unii, które powstały w latach siedemdziesiątych.

1. Raport Marjolina — przygotowany przez grupę ekspertów na zlecenie Komisji EWG.

2. Manifest dnia Wszystkich Świętych — opublikowany w „The Economist” memoriał dziewięciu ekonomistów z różnych ośrodków Europy.

4. Raport Marjolina

Punktem wyjścia raportu Marjolina była negatywna ocena dotychczasowych metod integracji. Raport sugerował podjęcie następujących kroków:

1. Przejęcie uprawnień narodowych władz gospodarczych przez instytucje Wspólnoty.
2. Utworzenie centrum banków emisyjnych do sprawowania kontroli nad polityką walutową państw członkowskich i ustanowienie centralnego organu decyzyjnego dla polityki gospodarczej i socjalnej.
3. Wprowadzenie klauzul indeksowych (obowiązkowego podporządkowania zmian jednej wielkości gospodarczej zmianom innej).²⁰
4. Stabilizację dziennych wahań kursów walutowych przy funkcjonowaniu systemu kursów płynnych.

Według tej koncepcji centralizacja ośrodków decyzji gospodarczych miała zapewnić szybkie postępy. Przejmowanie narodowych uprawnień decyzyjnych przez organy Wspólnoty miało być metodą tworzenia unii wyraźnie różniącą się od wcześniejszych koncepcji — J. Bilski nazywa autorów raportu i zwolenników koncepcji „instytucjonalistami”.

W obszarze kursów walutowych twórcy raportu zdecydowanie odrzucili koncepcję stopniowej eliminacji marż wahań kursów na rzecz wprowadzenia kursów płynnych. Zakładano jednocześnie, że specjalny fundusz stabilizacji walutowej prowadziłby interwencje na rynkach dewizowych, tak, by wahania dzienne nie przekraczały 0,5 proc.

Najpoważniejszą wadą raportu Marjolina wydaje się być niebezpieczeństwo tzw. dualnego systemu zarządzania gospodarkami państw EWG. Władze krajowe mogłyby przecież starać się kompensować niekorzystne dla nich efekty polityki gospodarczej za pomocą posiadanych narzędzi polityki koniunkturalnej. Co więcej, technika klauzul indeksowych nie wyklucza jednokierunkowych zmian wielkości. Tak więc możliwa stałaby się sytuacja, w której w miejsce zbliżania podstawowych wskaźników ogólnogospodarczych może nastąpić ich dalsze różnicowanie.

5. Manifest dnia Wszystkich Świętych

Autorzy „Manifestu dnia Wszystkich Świętych” odrzucili wizję unii jako wyniku edyktu prawnego popartego związkami prawn-administracyjnymi. Uważali, że utworzenie unii powinno być oparte na działaniu sił rynkowych i świadomym wyborze społeczeństw państw tworzących unię.²¹

Przedstawiona w manifeście koncepcja tworzenia unii zasadzała się na zastosowaniu w EWG systemu walut paralelnych.

Autorzy manifestu zaproponowali utworzenie wspólnej waluty — „Europy” (E), która na równi z walutami narodowymi, miałaby pełnić funkcje pieniądza na obszarze EWG.

„Europeę” miał określać reprezentatywny koszyk dóbr, który byłby wyznaczony przez koszyki narodowe. „Europa” miała być wyrażona w przeliczeniu na ważne koszyki walut narodowych. Kursy wymiany E na waluty narodowe miały się zmieniać, co miało zapewnić utrzymanie stałej siły nabywczej. Twórcy koncepcji nie przewidywali eliminacji marż wahań kursów walut EWG, kursy te miałyby podlegać fluktuacjom. Według autorów manifestu unia miała powstać, gdy nowa waluta, o stabilnej wartości, czyli atrakcyjniejsza od walut narodowych, przejmie całkowicie ich funkcje. O utworzeniu unii monetarnej miały zatem zdecydować społeczeństwa, wybierając „Europeę” jako środek cyrkulacji.

Przewidywano, że wspólna jednostka monetarna w okresie tworzenia unii będzie hamować wzrost stopy inflacji i wyrównywać jej poziom.

System walut paralelnych powinien, według autorów manifestu, spowodować powstanie następujących związków na rynkach pieniężno-kapitałowych.²²

1. Przy założeniu istnienia EWG swobody przepływu kapitałów, stopy procentowe kredytów udzielanych w E powinny być zbliżone we wszystkich krajach członkowskich. Występowanie różnic w oprocentowaniu tych kredytów powodowałoby niepożądane transfery kapitałów.

2. Wprowadzenie E spowodowałoby powstanie w każdym z państw EWG podwójnego rynku pieniężno-kredytowego. Cena pieniądza na tym rynku (kredyty w E i w walutach narodowych) powinna być zbliżona, gdyż niezależne stopy procentowe destabilizowałyby narodowe rynki pieniężne, powodując np. ucieczki od walut narodowych do E i odwrotnie. Chodzi tu oczywiście o względne zbliżenie stóp procentowych, uwzględniające relacje między walutami narodowymi a „Europeą”.

3. Stabilna wartość E powinna sprawić, że waluta ta byłaby coraz powszechniej stosowana w obrocie walutowym. Ten fakt, jak również istnienie wyraźnych zależności między kształtowaniem się stóp procentowych kredytów w E i w walutach narodowych ma określone konsekwencje. Kierunki polityki kredytowej w krajach EWG musiały by się zbliżać, co wg autorów manifestu spowodowałoby wyrównanie stopy inflacji.

Takie stanowisko może budzić poważne zastrzeżenia, choćby z tego względu, że uzależnienie relacji walutowych i stóp inflacji wyłącznie od stopy wewnętrznej ekspansji kredytowej jest w rzeczywistości gospodarczej zbyt daleko idącym uproszczeniem.

Przedstawione koncepcje unii walutowej nigdy nie były realizowane w swej modelowej postaci, niemniej jednak nie ulega wątpliwości, że w wielu wdrożonych planach widać wyraźnie podstawowe założenia opisywanych koncepcji.

6. Unia Gospodarcza i Walutowa według Planu Wernera

Ustanowienia UGW jest kulminacją procesu integracji walutowej, w którym kraje UE uczestniczą od kilkudziesięciu lat.

Plan realizacji unii walutowej i gospodarczej, zwany planem Wernera, przewidywał utworzenie unii w ciągu 10 lat, począwszy od 1970 roku. Jednak „Już w 1974 roku realizacja projektu została praktycznie zawieszona. Powszechnie krytykowano nie tylko metody integracji, podważano także samą celowość tego przedsięwzięcia. (...) przekreślanie jednak całego dorobku intelektualnego i doświadczeń praktycznych toku dyskusji nad planem Wernera i w czasie jego realizacji jest błędem.”²³

Znaczenie tego programu polegało na kompromisie między ekonomistami i monetarystami — zakładał równoległość integracji polityki gospodarczej i walutowej.²⁴ Co więcej, „plan Wernera był na tyle ogólnikowy, że mógł zadowolić wszystkich.”²⁵

Unia walutowa — według tego planu — wymaga:²⁶

- Ustalenia stałych i nieodwołalnych kursów walut państw członkowskich przy istnieniu pełnej wymiennalności walut lub wprowadzenie do obiegu wspólnej waluty;
- Efektywnego skoordynowania polityk gospodarczych;

- Unifikacji systemów bankowych lub powołania do życia „Superbanku” Banków emisyjnych państw członkowskich.

Realizacji tych celów podporządkowane zostały metody integracji. Projekt tworzenia unii przewidywał:²⁷

- Koordynację narodowych polityk gospodarczych, harmonizację działania podstawowych narzędzi interwencjonizmu państwowego;
- Tworzenie instytucji wspólnorynkowych o charakterze koordynacyjnym;
- Tworzenie wspólnotowych norm postępowania, które nakładały na kraje członkowskie określone obowiązki (tzw. „wąż walutowy”).

Pierwowzorem dla tworzenia wspólnego systemu banków centralnych miał być amerykański System Rezerwy Federalnej. Organ ten miał posiadać uprawnienia do podejmowania wewnętrznych decyzji natury walutowej wywierających — odpowiednio do wymogów sytuacji gospodarczej — wpływ także na takie dziedziny, jak płynność, stopy procentowe oraz udzielania kredytów dla sektora prywatnego i publicznego. W zakresie zewnętrznej polityki walutowej zaś, powinien być organem dokonującym interwencji na rynkach walutowych i administrującym rezerwami walutowymi.²⁸

W planie tym przewidziano szczegółowe zadania do realizacji tylko w ciągu pierwszego trzyletniego etapu tworzenia unii, pomijając zupełnie etap drugi i ewentualnie trzeci. Punktem wyjściowym był pierwszy plan Barre’a. Przewidywano podjęcie działań w celu wzmocnienia koordynacji polityki gospodarczej, utworzenie sprawnie funkcjonującego systemu informacji i wspólne wytyczanie celów ekonomicznych i walutowych.

Koordynacja polityki gospodarczej wymagała wzmocnienia aktywności organów Wspólnoty, w szczególności Rady Ministrów, Komisji EWG i Komitetu Gubernatorów Banków Centralnych.

Najściślej zostały określone postanowienia odnoszące się do koordynacji i ujednoczenia polityk walutowych państw EWG, a mianowicie:²⁹

- a) zobowiązanie do ścisłej współpracy banków centralnych,
- b) stopniowego zmniejszania marż wahań kursów walutowych krajów członkowskich,
- c) wprowadzenia systemu średnioterminowej pomocy finansowej dla krajów Wspólnoty, charakteryzujących się poważniejszymi trudnościami bilansu płatniczego.

Z inicjatywy i pod naciskiem RFN przyjęto specjalną klauzulę zabezpieczającą, która określała, że realizacja pierwszego etapu nie może przecią-

gnąć się poza okres 5 lat, tj. do końca 1975 roku w przeciwnym przypadku bowiem, anulowane zostałyby wszystkie kroki na odcinku unii monetarnej.

Cele pierwszego etapu tworzenia unii gospodarczej i walutowej zrealizowane zostały tylko częściowo. Według Komisji EWG, w zakresie koordynacji krótkoterminowej polityki gospodarczej zrealizowano wszystkie przedsięwzięcia przewidziane w decyzji Rady Ministrów. Jednakże koordynacja w zakresie polityki walutowej — zwłaszcza w dziedzinie konsultacji zmiany kursów walut — była niedostateczna. Wpływ Wspólnoty na decyzje krajów członkowskich był raczej skromny.³⁰ W dziedzinie podatków wyniki również były niezadowalające, jednak udało doprowadzić się do stanu, w którym od 1 kwietnia 1973 roku wszystkie kraje EWG zaczęły stosować system podatku od wartości dodanej. Nie udało się jednak usunąć występujących między krajami różnic w zakresie podstawy wymiaru tego podatku i wysokości jego stawek.

Plan Wernera nie został zrealizowany w swoim pierwotnym kształcie głównie z uwagi na zbyt ambitne cele, a także ze względu na kryzys naftowy lat siedemdziesiątych. Był on jednak znaczący dla przygotowania i realizacji Europejskiego Systemu Monetarnej (ESM) i dla utworzenia w przyszłości unii ekonomicznej i monetarnej. Do najważniejszych jego postanowień, które decyzją Rady wcielono w życie należało:³¹

1. Utworzenie w 1972 roku tzw. węży walutowego.
2. Powołanie 1973 roku Europejskiego Funduszu Współpracy Walutowej (EFWW).
3. Ustanowienie europejskiej jednostki rozrachunkowej przekształconej w 1978 roku ECU.
4. Zatwierdzenie pewnych form średnio- i krótkoterminowej pomocy finansowej do utrzymania wahań kursów walutowych krajów WE w wyznaczonych granicach.

Realizacja pierwszego etapu unii walutowej została zakłócona przez światowy kryzys walutowy. Główny cios nastąpił po zawieszeniu przez rząd USA w sierpniu 1971 roku wymienialności dolara na złoto, jego dewaluacji i zmianie relacji kursowych walut państw członkowskich w stosunku do dolara. W wyniku wzrostu ceny złota dolar został zdevaluowany o 9 proc., lir włoski o 1 proc., waluty krajów Beneluksu i RFN zrewaloryzowane od 2,5 proc. do 4,6 proc. W tej sytuacji kraje EWG rozpoczęły od marca 1972 roku realizację unii walutowej na nowych zasadach.

Decyzją Rady Ministrów przyjęto zasadę, że kursy rynkowe między walutami tych krajów mogą zmieniać się tylko w określonych granicach wokół bilateralnych kursów centralnych ustalonych na podstawie wspólnych decyzji. Granice te zostały określone na poziomie 2,25 proc. (1,125 proc. w górę lub w dół). Wyjątkiem był lir włoski, dla którego dopuszczalne odchylenie wynosiło 6 proc. W stosunku do dolara amerykańskiego i innych walut krajów trzecich kraje WE przyjęły rozszerzone granice wahań kursowych ustalone w 1971 roku przez Międzynarodowy Fundusz Walutowy o odchyleniu $\pm 2,25$ od kursu centralnego. Mechanizmy te określono nazwą „węża w tunelu”. W efekcie ESW stał się systemem kursów stałych (zmieniających się na rynku tylko w określonych granicach, dostosowywanych tzn. że kurs centralny może być zmieniony).³² W praktyce kursy bilateralne kursy centralne były zmieniane wielokrotnie, skutkiem zróżnicowanej polityki pieniężnej krajów członkowskich.

System „węża w tunelu” miał być realizowany dzięki interwencji centralnych banków państw EWG oraz utworzonemu jesienią 1972 roku Europejskiemu Funduszowi Współpracy Walutowej, którego powołanie miało prowadzić w dalszej perspektywie do utworzenia Centralnego Banku Europejskiego. Do „węża w tunelu” przyłączyły się także Wielka Brytania, Dania i Irlandia, które to państwa stały się formalnymi członkami EWG dopiero w styczniu 1973 roku.

Podczas drugiego podejścia do realizacji unii walutowej sytuacja skomplikowała się za sprawą przejścia większości państw Europy Zachodniej na kursy elastyczne, co nastąpiło za sprawą ponownej dewaluacji dolara amerykańskiego w 1973 roku dziewięć krajów EWG wprowadziło zasadę łącznego kursu płynnego w stosunku do dolara, jednakże wkrótce z tego systemu wspólnego floatingu wyłamały się niejako kraje o walucie słabszej, o nie zrównoważonych bilansach płatniczych (Wielka Brytania, Włochy, Irlandia). Francja po dwukrotnym przystępowaniu do „węża” opuściła go ostatecznie w 1976 roku.

Przyczyny problemów, jakie stwarzał „węż” były złożone; główna leżała w jego konstrukcji. Kursy wymiany były określane za pomocą tzw. siatki parytetów. Oznaczało to ustalenie kursów interwencyjnych dla każdej waluty wobec pozostałych. W takim systemie, przy prawidłowo ustalonych punktach interwencyjnych, w momencie osiągnięcia maksymalnej rozpiętości „węża” działania interwencyjne podejmowały banki emitują-

ce najsłabszą i najsilniejszą walutę. Tak więc koszty interwencji ponosiły dwa banki.

Takie rozwiązanie odpowiadało RFN, z uwagi na silną pozycję marki. Kraje o słabszych walutach — Francja, Wielka Brytania i deficytem bilansu płatniczego zmuszone były do finansowania obrony silnych walut, np. marki przed nadmierną aprecjacją.³³

Asymetrię tę udało się dopiero zlikwidować z chwilą uruchomienia mechanizmu stabilizacji kursów w marcu 1979 roku.³⁴

Po wyłączeniu trzech ważnych partnerów (Francji, Wielkiej Brytanii i Włoch) „wąż” co prawda nie uległ całkowitej likwidacji, gdyż jego zasady były dalej stosowane przez pozostałe kraje Wspólnoty, lecz przestał mieć jakiegokolwiek znaczenie z punktu widzenia koordynacji walutowej.³⁵ Od tego momentu można traktować „węża” jako strefę waluty RFN, co oznacza, że od 1974 roku proces tworzenia unii walutowej przybrał zdegenerowaną formę obszaru dominacji marki RFN, czyli tworzenia hierarchicznego systemu walutowego opartego na marce.³⁶

Niepodważalnym jednak pozostaje fakt, iż uruchomienie węża walutowego było milowym krokiem w historii EWG, ponieważ stanowiło próbę wypełnienia luki w stabilizacji kursowej, jaka nastąpiła po upadku systemu z Bretton Woods.

Przypisy

¹ Por. L. Oręziak: *Integracja walutowa w ramach Europejskiej Wspólnoty Gospodarczej. Monografie i Opracowania*, Warszawa 1991, s. 17—28.

² L. Oręziak: *Euro. Nowy pieniądz*, Warszawa 1999, s. 11.

³ Tamże, s. 12

⁴ Tamże, s. 14

⁵ P. Kowalewski: *Euro a międzynarodowy system walutowy*, Twigger 2001, s. 124—125. „Cała konstrukcja UGW ma istotnie podłoże przede wszystkim polityczne”. M. Paszyński, „Perspektywy unii gospodarczej i walutowej” w: „Konsekwencje realizacji III etapu unii gospodarczej i walutowej dla Polski” Warszawa 1998, s. 122

⁶ Por. L. Ciamaga, E. Latoszczyk, K. Michałowska-Garywoda, L. Oręziak, E. Teichmann: *Unia Europejska*, Warszawa 1998, s. 125.

⁷ Por. *Integracja europejska*, red. A. Marszałek, Łódź 1997, s. 342.

⁸ Por. J. Borowiec, K. Wilk: *Teoria i praktyka europejskiej integracji gospodarczej*, Wrocław 1997, s. 94.

⁹ System z Bretton Woods nazywany był także systemem waluty dewizowo-dolarowej (dollar exchange standard). Z kolei po wprowadzeniu wymiennalności walut państw europejskich zaczął kształtować się system walut wzajemnie wymiennalnych. Por. *Integracja walutowa w Europie Zachodniej w okresie powojennym*, „Materiały i studia”, z. 166, www.nbp.pl.

¹⁰ Por. L. Ciamaga, E. Latoszczyk, K. Michałowska-Garywoda, L. Oręziak, E. Teichmann: dz. cyt., s. 217.

¹¹ P. Bozyk, W. Grabska, M. Łytko: *Integracja a współpraca gospodarcza w Europie*, Warszawa 1972, s. 154.

- ¹² Tamże, s. 155.
- ¹³ Por. K. Zabielski: *Finanse międzynarodowe*, Warszawa 1998, s. 118.
- ¹⁴ Por. A. Komar: *Europejska unia walutowa*, Warszawa 1993, s. 17.
- ¹⁵ Por. P. Kowalewski: dz. cyt., s. 127.
- ¹⁶ Por. A. Komar: dz. cyt., s. 17.
- ¹⁷ Projekty luksemburski i niemiecki zakładały pełną realizację unii gospodarczej i monetarnej w EWG w okresie ok. 10 lat, projekt belgijski — 6 lat. Por. P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko: dz. cyt., s. 156.
- ¹⁸ Por. *Integracja europejska*, s. 342; P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko: dz. cyt., s. 157.
- ¹⁹ Również Belgii i Luksemburgowi. Por. P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko: dz. cyt., s. 157.
- ²⁰ Np. tempa wzrostu plac od tempa wzrostu kosztów utrzymania.
- ²¹ Por. *Integracja europejska*, s. 345.
- ²² J. Bilski: *Europejski System Walutowy. Cele, mechanizm, konsekwencje dla suwerenności walutowej EWG*, Łódź 1989, s. 32.
- ²³ J. Bilski: dz. cyt., s. 10—11.
- ²⁴ Por. A. Komar: dz. cyt., s. 18.
- ²⁵ K. Zabielski: dz. cyt., s. 120.
- ²⁶ Por. K. Zabielski: *System walutowy i polityka walutowa EWG na obecnym etapie unii gospodarczej i walutowej*, Warszawa 1973, s. 21.
- ²⁷ Por. J. Bilski: dz. cyt., s. 12.
- ²⁸ Por. K. Zabielski: dz. cyt., s. 122.
- ²⁹ Por. P. Bożyk, W. Grabska, M. Łytko: dz. cyt., s. 158.
- ³⁰ Por. K. Zabielski: dz. cyt., s. 124.
- ³¹ Por. Z. Wysokińska, J. Witkowska: *Integracja europejska. Rozwój rynków*, Warszawa—Łódź 2001, s. 158; A. Komar: dz. cyt., s. 19.
- ³² L. Oręziak: *Euro. Nowy pieniądz*, s. 18.
- ³³ Por. J. Bilski: dz. cyt., s. 37—38.
- ³⁴ Por. P. Kowalewski: dz. cyt., s. 130.
- ³⁵ Por. W. Grabska: *Koncepcja i praktyka integracji w EWG*, Warszawa 1988, s. 125.
- ³⁶ Por. *Integracja europejska*, s. 349.